
Németh József festőművész

1928. október 3-án született Kaposzserdahelyen, nyolcgyeremes család tagjaként. Már tizenkét éves korában cséplőgépnél dolgozott, hogy famunkás édesapja szűkös kerestetét kiegészíthesse. 1946-ban szobafestőtanoncnak állt Kaposváron, 1949-ben kapott segédlevelet. Ugyanebben az évben beiratkozott a Képzőművészeti Szabadiskolába. Itt figyeltek fel a tehetséges fiatalemberre Bortnyik Sándor és Hincz Gyula főiskolai tanárok.

Biztatásukra iratkozott be 1951-ben a Budapesti Képzőművészeti Főiskolára, ahol előbb Papp Gyula, majd Bán Gyula növendéke volt. Mesterének azonban Szőnyi Istvánt vallotta, akinek irányítása mellett három évig dolgozott, és freskófestő diplomát szerzett.

1957-ben Hódmezővásárhelyen telepedett le. A következő években több tanulmányúton vett részt, amelyek jelentősen hozzájárultak művészi fejlődéséhez.

A hódmezővásárhelyi festőiskola legmarkánsabb egyéniségeként vonult be az „alföldi festészet” történetébe. Munkássága olyan korszakban formálódott és teljesedett ki, amikor a kétkezi munkások, egyszerű szántó-vető emberek egyetemes értékeit aktuálpolitikai érdekek igazolására használták fel. Németh József alkotó munkásságának kezdetétől határozottan haladt az általa helyesnek ítélt úton. Festészetében nem lelhetők fel olyan alkotói jegyek, amelyek arról árulkodnának, hogy divatos kortárs irányzatoknak akart volna megfelelni. Ez azonban nem azt jelenti, hogy munkássága statikus, változások nélküli, homogén művészet lenne.

1981-ben a Magyar Képző- és Iparművészek Szövetsége dél-magyarországi területi szervezetének titkárává választották. Több önálló és csoportos kiállítása volt. Háromszor tüntették ki Munkácsy-díjjal, 1985-ben Kiváló Művész kitüntetését kapott.

Németh József munkássága az emberiségről szól egy olyan festői nyelven, mely értelmezhető az egyszeri történetés, az egyszeri létezés szintjén is, de mindazoknak, akik vállalják a megismerés rögs útját, a mélyebb rétegekbe való alámerülést, e művek a lét misztériumait is képesek feltárni. 1994 augusztusában hunyt el. Szülőfalujában, Kaposzserdahelyen utcát neveztek el róla. Testvére és rokonai ma is Kaposzserdahelyen élnek.

Fahordás szánkóval, 1981

Három királyok, 1984

Horváth György

Németh József festőművész

Gyűjteményes kiállítás katalógusa

1986

Hódmezővásárhelyről és a Vásárhelyre települt festőkolóniáról mióta az eszemet tudom, mindig kijelentő mondatokat, s bennük mindig megfellebbezhetetlenként előadott állításokat hallottam, olvastam, sőt, mit szépítsem a dolgot, írtam.

Ez persze önmagában véve nem volna baj: a biztonságos – vagy annak remélt – ítélkezés minden művészettörténeti-kritikusi elemzésnek kötelessége.

A dologban az az elképesztő, hogy mennyiféle dolgot állítottunk folyamatosan magabizással e város festőiről! Csak mutatóban hadd húzzak ki néhány szálat a változatos csokorból. Kezdetben az írások nagyobb része mint az egykori „alföldi festők” utódjáról beszélt a csoportról, sőt az egyik megnyilvánulás már egyenesen iskolát látott, láttatott a „Tornyai János és Endre Béla örökébe lépett ifjak” éppen formálódó körében. Aztán ezekhez a minősítésekhez két másik csapódott: a „narodnyik” és a „verista”. Az első enyhén szólva is sanda volt, hisz úgy igyekezett kategóriát – vagy még inkább skatulyát – lelteni számukra, hogy egyszersmind meg is bélyegezze kötődéseiket. De a másikkal se jártak jobban: az meg valóság- és igazságkeresésüket húzta egy csavarintással odább; ráadásul úgy teremtve látszategységet e mesterséges platformon, hogy az egyik festőt le-, a másikat meg felcibálta rá. Végül pedig jött a feketeleves, a nosztalgiafestészetté vált vásárhelyiség „felfedezése”. Ez sajnos egyformán jól hangzott az elmúlt tíz-tizenöt évben a „korszerű” füleknek is, meg a „tematikusoknak” is, hisz azt olvasta a vásárhelyiek fejeire, amit a „korszerűek” meg a „tematikusok” hibának látnak: a „formai megújulásra való képtelenséget”, az ábrázolásban való megátalkodottságot az egyik, a falu változására való reagálás elmaradását a másik oldal kedvére taglalva. Rajtuk is ragadt mindmostanáig.

Mindeközben pedig mit tettek a Vásárhelyre települt festők? Csinálták a maguk dolgát kiközökenthetetlenül: képeket festettek. Ki-ki a maga elgondolása szerint, egyedül önnön hosszúfutású programjára ügyelve, úgy, ahogy azt képessége és elszánása diktálta. Nem falanxban. Nem iskolaként. Nem csoportban. Egyéni vállalkozásnak fogta föl mindegyik, amire magát rászánta – az egyéni vállalkozás minden előnyét és hátrányát bőven élvezte. Hisz ezért nem tudtak egymásnak igazán segíteni sem akkor, amikor egyiküket-másikukat a jómódra törekvés szirénhangjai önmaga lehetőségei alá csalták, sem akkor, amikor a keserűség az elfutásra, sőt a másik megkiabálására készítette a megtelepültek némelyikét.

Németh József kiállításai anyagáról szólva mindezt pedig azért volt szükséges előrebocsátani, mert most nem másról, csak és egyedül róla szeretnék beszélni. S mint láthatóvá lett az eddigiekből, ez nemhogy lehetséges, de egyedül ez lehetséges, ha igazságosak akarunk lenni hozzá s képeihez.

Németh József festményeinek mostani, húsz esztendő óta átölelő felvonulása – megvallom – először régi könyveket, újságokat szedetett elő velem. Kíváncsi lettem: jól láttuk-e dolgait, amikor frissen kerültek elénk? Megállnak-e egykori ítéleteink a később történt dolgok fényében? Jól gondolkoztunk-e akkor Németh jövőjéről? Örömmel közölhetem: igen!

Németh Lajost idézem – a Modern magyar művészet című könyv 142. lapján olvasható szöveget – : „Németh József... élménye a dolgozó ember és a természet mitikus egysége. Ennek megfelelően a paraszti életből azokat a motívumokat választja, amelyek leszűkítettségükben, elsődleges viszonyaikban még teljességélményt tudnak sugallni. Ahogy Gauguin a déltengeri világban az édent kereste, a természet és ember ősi egységéből homogén stílust tudott kreálni, úgy mélyedt el Németh a paraszti élet ősvilágába, abba mélyrétegbe, ahol még élnek a mítoszok, vagy legalábbis, ahol a valóság tiszta képletei még mítoszteremtő üdeségükben jelentkezhetnek. Így válik képein a Tisza-parti táj, az álmatag kazlak és árvízgátak rőzseháza titokkal telt világgá, a teheneket őrző vagy szomjúságát ősi barbársággal csillapító parasztlányok a népmesék balgán naiv leányainak édestestvérévé. Mindez magától értetődően a motívumok csökkentését, illetve meghatározott aspektusból való vizsgálatát vonja maga után, és a dolgok primitív, ősi szemlélete leginkább a stilizálás révén fogalmazható meg. Ennek megfelelően Németh József stílusa a gauguini értelmű dekorativizmus kicsit nyers, népies hangú továbbvitele.” Vagy itt van egy másik kritika, a Pernecky Gézáé, 1967-ben jelent meg a Magyar Nemzetben, Németh József Ernst Múzeum-beli tárlatáról: „Németh József képei nem a századforduló polgárának napsütötte természetét ’adják vissza’ – nem azt, ahová az emberek kirándultak, vagy amit a falra akasztottak. És, hála istennek, azt a sírva vigadó Alföldet sem, ami a valóságban soha nem is létezett... Németh inkább azt a mágikus természetet igyekszik életre fűzni, ami a népi fantáziában élt, és ott kozmikus teljességű világ volt.”

És folytathatnám tovább is még, hasonlókkal. Úgy gondolom azonban, elengedik most már a többi citátumot, hisz – túl az imént fölített kérdésekre felelő örvendező igen indoklásán – ez a kettő arra elég, hogy rámutassak: Németh József programos festő volt már harmincas éveiben is, és az maradt, következetesen, mindmáig.

Programja egyszerűen megfogalmazható. Olyan jeleket akar csinálni, amelyek erős filozófiai töltéssel és humanitással idézik meg a festészet törvényei szerint a világban és az emberben élő jót. Figurális, ábrázoló természetű jelrendszer ez. Csak az lehet, mert kötődni és kötni akar. Kötődni a világ egy darabjához: Magyarországhoz. És kötni. Jelentésének első rétegével – a közvetlenül láttatottal – ide, ehhez a világdarabhoz. A másodikkal – a láttatottban képpé írt fogalmakkal – pedig az emberi természet teremtő princípiumaihoz.

Elárulom, van egy próbám, amit akkor szoktam alkalmazni, ha egy műről azt is meg akarom tudni: miért hat rám? Ha ki akarom deríteni róla, hogy csak megfogott, ne adj’ isten megvesztegetett rajta egy szín, egy hangulat, vagy egy életre közünk lesz egymáshoz. Nos, ilyenkor félreleteszek minden érzelmet, és úgy vizsgálom meg, mintha klasszikus műtárgy volna: jelentésrétegeket keresek benne, és szembesíteni igyekszem őket, újra meg újra végigkérdezve minden kérdést és ellenőrizve megfelelésüket. Kipróbálom rajta

az elsődleges jelentéselemzés minden lehetőségét (tárgy, elemek, események felismerése, hangulatok kitapintása, a megvalósítás eszközeinek feltárása). Aztán megkísérlem kihüvelyezni: van-e valami „másodlagos jelentése”, van-e olyan jelrendszere, amit közös megegyezéssel együtt olvashatunk, vagy legalább törekszik-e egy ilyen jelrendszer megteremtésére, s általa gondolatok, fogalmak közlésére. Végül – ha az első kettővel eredményre jutottam, s úgy tűnik, hogy a mű ki fogja állni a harmadikat is – megkísérlem behelyezni a képet a magyar és az egyetemes kultúra jelenségeinek szövetébe, hogy a világ dolgaival szembesíthessem mindazt, amit – az előbbi két lépésben preparált módon és eleven egységében – magában hord.

Nos, Németh József képei kibírták és kibírják ezt a fajta elemzést. Sőt, megkövetelik! Hiszen így tárul fel rajtuk lépésről lépésre először Németh táji és tárgyi motívumkincse, a közvetlen élmény hamvasságával ábrázolt, a gyermekkor jó ízeit őriző falusi kisvilág; aztán a belőle meg Németh hitéből és századunk jelképrendszeréből felépített ikonografikus közlésréteg; és végül az a fogalmi rend, mely makacsul kapcsolódik siető korunk stabil értékeibe: a munkába és az általa való teremtésbe.

Didergők, 1976

Horányi Barna

Bárányok a paraszt-Párizsban

(*Somogyi Néplap*, 1986. augusztus 30.)

Egy somogyi festő Vásárhelyen; *Németh József*nek hívják. 1928. október 3-án született a Somogy megyei Kaposzserdahelyen. Kaposváron, a Somogyi Képtárban rendezett gyűjteményes kiállítása adott alkalmat a beszélgetésre. Úgy is mondhatnám: hazajött. A sok mozduló kéz az övét kereste az ünnepélyes megnyitón. Ismerősök, barátok, a festő tisztelői keresték meg.

Van Gogh-arc, magyar parasztvonásokkal. Egy somogyi festő a paraszt-Párizsból. Ady nevezte így el az alföldi Vásárhelyt. Németh József az emlékek hídján érkezett látogatóba a szülőföldre. A Budapesti Tavasz Fesztiválra készült el az a gyűjteményes kiállítása, amelynek harmadik állomása Kaposvár.

– Ne hagyjuk ki a második állomást, Vásárhelyt.

– Számomra fontos volt, hogy ott is bemutassuk ezt a gyűjteményt. Nem teljes az anyag, korántsem lehet azt mondani, hogy mindent bemutattunk. Viszont arra törekedtünk, hogy a régebbi képekből és az újakból is legyenek kiállítva. A legrégebbiek nincsenek jelen, hiszen Kaposváron 1967-ben volt kiállításom, amelyik azt a szakaszt lezárta. Figyelembe vettem a válogatásnál, hogy azok a képek is falra kerüljenek, amelyek hivatalokba, a minisztériumba, a galériába kerültek, olyan helyen vannak, ahol a közönség nem találkozhat velük. Nagy részük a Művelődési Minisztérium tulajdona, egy részük a Nemzeti Galériáé, több a Csongrád Megyei Tanácsé. Különböző vidéki múzeumok is vásároltak: Debrecen, Sárospatak, Szombathely, s most már mondhatom: Kaposvár is. A közgyűjteményekben található munkáim külföldi kiállításokon is szerepelnek, nincsenek bezárva a hivatalba vagy egy szobába. A haragos képem például valamelyik iskolában van Budapesten.

– A vásárhelyi iskola harmadik nemzedékéhez tartozó festőként tartják nyilván. Somogy úgy is számon tartja, mint szülőttét.

– Mindig szeretném tisztázni, hogy nem csak vásárhelyi festő vagyok. Nem tagadtam meg a szülőföldemet, elég élénk a kapcsolatom annak ellenére, hogy látszólag ritkán szerepelek itt. Nem forgok hivatalos helyeken, de élő kapcsolat van e vidékkel. Ha még tovább feszegetjük a dolgot: a képek egy része is arról árulkodik, hogy van közük Somogyhoz. Ezek nem csak alföldi képek. Nem is akarom különválasztani, sőt hiszem és vallom, hogy ma egy magyar festőnek ez nem jelenthet gondot. Magyar festő vagyok. A Dunántúlról hoztam élményeket Vásárhelyre, ahol egységes festészetet igyekeztem megteremteni. Büszkén vállalom, hogy Vásárhelyen váltam festővé. Mikor a főiskolán végeztem, odakerültem 1957-ben. Nem akarom megtagadni ezt a környezetemet, fontos állomása életemnek. De a szívverésen – gondolom – elárulja, hogy a Dunántúlon nőttem fel.

– Emlékszik olyan fontos, meghatározó gyermekkori élményekre, amelyek találkoztak már a felnőtt ember tapasztalásával Vásárhelyen? Az Alföldön mintha összeedződtek volna ezek...

– Talán egyetlen fontos dolog van. Képeimen emberről, munkáról, tájról van szó. Ez nem áll messze tőlem, mert végül is munkásgyerek voltam, s ez jelen van a képeimen. Ha ezt bele lehet magyarázni abba, hogy mit hoztam gyerekkoromból, akkor ez alapvetően benne maradt lelkivilágomban.

– Milyen volt a gyerekkora?

– Azt hiszem, az idő mindent megszépít. Ennyi idő távlatából szépnek tartom, de akkor elviselhetetlen volt. Szegények voltunk nemcsak mi, hanem az egész utca, az egész falu, a környezet. Nem fontos, hogy egy festő gyerekkora sanyarú legyen, de ha ilyen, akkor ezt úgy kell elviselnünk, hogy ne váljon szenvedéssé. A kérdés az, hogy tudok-e ebből az élményből festeni. Tud-e hatni rám, hogy az emlékek fölhasználhatók?

– Etikai tartást jelent ez?

– Föltétlenül. Gyerekkoromban nagyon fontos volt a munkás emberek etikája, a becsület munka, a tisztességes helyállás. Nem akartam kevesebb lenni, mint a tisztességes iparos, a munkás, hogy legalább olyan tisztességgel csináljam ezt a munkát, mint ahogy ők a magukét. Nem tartom magam külön embernek, nekem ez a foglalkozásom. Hasonlóképpen elismerem az iparost, ha olyan szinten csinálja...

– Nem lehet véletlen, hogy sok bárányt látunk a képeken. A jó ember és a bárány együtt jelenik meg. A ló, a tehén és más különböző állat is szerepel a vásznon, ezek nemcsak a természet és az ember kapcsolatát fejezik ki, hanem a jóságot is. Így van?

– Igen. Ezt fontosnak tartom. Ismét a gyerekkoromról. Mindig voltak állataink otthon. Ha nem is sok, nem is mindenfajta, de tehén, borjú, esetleg ló és disznó is. A kisborjú születésétől együtt éltünk az állatokkal. Most is szeretettel nézek rájuk. Sokszor megghatódom, mert annyira ragaszkodóak és hallatlanul szépek. Képen ábrázolva valami csodálatos ez. Ami pedig a bárányokat illeti, lehet, hogy ez belemagyarázásnak tetszik: nem ismertem se az apai, se az anyai nagyszüleimet, de tudom, hogy az anyai nagyapám számadó juhász volt. Sokat hallottam róla anyámtól. Szeretettel mesélt. Van egy olyan képem, amit emlékül csináltam a nagyapámnak: öreg báránnyal áll egy pásztor. Hiszek ezekben az emlékekben: lehet, hogy babona vagy a csoda tudja mi, de valamiben hinnünk kell. Ha az ember komolyan hiszi, akkor van valami mögötte. Jó barátságban vagyok ezekkel az állatokkal.

– Mikor kezdett hinni abban, hogy festő lesz?

– Furcsa, de akár hiszi, akár nem: már kisgyerek koromban. Csak szégyelltem bevallani. Titok volt. Valami súgta, hogy festő leszek. Sose tudtam, hogy milyen úton vagy egyáltalán hogyan kell elkezdni.

– És hogyan kezdte?

– Gyerekkoromban a tehénpásztorok mellett faragtam. Ösztönösen mindig kapirgáltam valamit, ha mást nem, a frissen meszelt falra rajzolgtam. Mondom, ösztönösen, irányítás nélkül. Lehet, hogy nem voltak jók sem mire ezek a rajzok, de ébren tartották bennem a vágyat. Elég nehéz fizikai munkát végeztem, 12-13 éves koromtól megkerestem a kenyeremet: mentem aratni, cséplőgéphez jártam. Négy testvérem volt egyszerre a fronton, nem volt férfi a faluban, mi gyerekek dolgoztunk otthon. Fejletlen gyerek voltam és táplálatlan. Tulajdonképpen elkeseredésemben határoztam el, hogy akár-

mi lesz, itt hagyom a falut, és próbálok valamit változtatni az életemen. Kaposvárra jöttem, és elszegődtem szobafestőinasnak. Ez volt az első lépésem a festészet felé. 17 éves voltam. Három évig dolgoztam Horváth Dezsónél mint szobafestő, segédlevelem is van róla. Jó szakember volt, különböző tárgyakat is festett. Itt megcsapott valami. Másfél éves inas lehettem, amikor a Hősök templomát festették. A dekoratív munkáknak az elvégzéséhez maga mellé vett. Jött még egy fiatalember segíteni. Dezsó bácsi általában a cukorgyári kocsmában kötött ki, én meg pingálgattam a templomot. Egyszer a kisöreg az oltár mögé került, és meglátott egy fejet. Azt kérdezte, ki festette azt. Szégyenemben bevallottam, hogy én. Miért nem szóltam neki, segített volna – magyarázkodott.

Azt hiszem, azon az őszőn indult a szabadiskola Kaposváron. Nem tudom, hogy csak úgy magamtól, vagy biztattak rá, de beiratkoztam. Munka után vittem a rajztáblát a hónom alatt. Egy görög fejet kellett lerajzolni. Boldog voltam, mert rögtön fölvettek a haladó csoportba. Egyik este, mikor a szabadiskolában ültünk, megjelent Hincz Gyula tanár úr a főiskoláról. Megkérdezte, hogy nem lenne-e kedvem főiskolára menni. Mondtam, hogy igen, de hogy kell azt csinálni? Azt mondta, hogy fognak küldeni értesítést a fölvételiről, és akkor menjek el. Tulajdonképpen itt kezdődött a pályám. Fölvettek.

Büszkén vállalom mesteremnek Szőnyit, mert végül is sok időt töltöttem nála. Emberileg, művészileg amit lehetett kapni egy növendéknek, azt megkaptuk tőle. Nem tudott ígérni se megélhetést, se pénzt. De szakmailag, emberileg, mesterségbelileg, etikailag úgy fölkészítette a növendégeit, hogy nem kellett csalódnia azokban, akikbe annyi energiát fektetett. Ahogy körülnézek, a Szőnyi-növendékek talpra álltak. Érdekes módon nem lettek Szőnyi-követők, csak nagyon kevesen, de olyan útravalót kaptak, amit nem felejtettek el.

– Itt van szemben egy kép, egy tehénpásztor, négy tehénnel, a háttérben is egy-kettő. Hangulatot áraszt a táj: az állat, az ember békés egységben jelenik meg. A képen mintha hiányozna a munka nehézsége, noha egy tenyeres-talpas embert látunk a kép jobb szélén.

– Ennek a képnek Hóolvadás a címe. A hófoltokat a tehén hasára raktam. Bele tudom képzelni, és sokan bele tudták már képzelni, hogy a hóolvadás benne van a levegőben. Azáltal is, hogy odarejtettem őket, a tehenek oldalára. Ilyen szempontból, mondjuk, idealizált... Nem vagyok naturális festő, sok mindent elhagyok meg hozzárakok ahhoz, ami számomra fontos, hogy világos legyen minden, amit beszélni akarok róla.

Tavaszi, 1977

Utolsó kép, 1994

Németh József festőművész

*Németh József önarcképe,
1978*

Németh József síremléke Hódmezővásárhelyen